

An Analysis of Intellectual Virtues and Vices in the Debates with Imam Reza(A.S.)

Habib Karkon Beyragh¹

Assistant Professor, Department of Islamic Education, Farhangian University, Tehran, Iran.
Email: habib.karkon@yahoo.com

Article info

Abstract

Article type:
Research Article

Received:
7 June 2025

In Revised form:
6 September 2025

Accepted:
13 October 2025

Published:
17 June 2026

The aim of this study is to analyze the intellectual virtues and vices exhibited by the interlocutors in the debates of Imam Reza (A.S.) based on the approach of virtue epistemology. Employing a descriptive-analytical method and drawing upon library-based data, this study analyzes the historical accounts of Imam Reza's (A.S.) debates with the leaders of various religions and sects (including the Christian Catholicos (Jāthaliq), the Jewish Exilarch (Ra's al-Jālūt), 'Imrān al-Šābi'ī, and Sulaymān al-Marwazī). The findings indicate that, with the exception of 'Imrān al-Šābi'ī, the other interlocutors were unable to attain the truth due to the predominance of intellectual vices such as dogmatism, intellectual arrogance, dismissiveness, intellectual dependence, and conformity, and only exhibited an inevitable surrender before decisive proof. In contrast, supported by virtues such as curiosity, open-mindedness, intellectual humility, and intellectual courage, 'Imrān al-Šābi'ī found his way to the truth. The conclusion is that a fruitful debate depends on both parties being adorned with intellectual virtues (particularly truth-seeking and fairness) and avoiding the vices that obstruct the perception of truth. Accordingly, the promotion of the principles of ethical dialogue based on the Razavi Sīrah and the cultivation of intellectual virtues within the country's educational system are essential.

Keywords: Imam Reza (A.S.), Virtue Epistemology, Intellectual Virtues, Intellectual Vices, Debate.

Reference: Karkon Beyraq, Habib. (2026). An Analysis of Intellectual Virtues and Vices in the Interlocutors of the Debates of Imam Reza (A.S.). *Imam Reza (A.S.) and Contemporary Sciences*, 4(11), 32-59.

Publisher: Imam Reza (A.S.) International University

DOI: <https://doi.org/10.22034/ijs.2025.515557.1373>

1.Introduction

Debate, as an ancient method for discovering and imparting truths, held a special place in the *Sīrah* of the Infallible Imams (A.S.), and the era of Imam Reza (A.S.), owing to the formation of the translation movement and al-Ma'mūn al-'Abbāsī's patronage of scholarly assemblies, is considered a turning point in this regard. Nevertheless, the mere existence of a dialogue-based structure does not guarantee fruitfulness or the attainment of truth. The fundamental problem of this research is why, in similar debates of Imam Reza (A.S.) with the leaders of various religions and sects, divergent results were obtained-why some, like 'Imrān al-Ṣābi'ī, attained the truth while others remained trapped in obstinacy and intellectual stagnation. The necessity of this investigation arises from the gap in domestic research, which, despite the importance of moral and religious education, has not yet analyzed the Razavi debates through the lens of "virtue epistemology" as a novel approach in analytic philosophy. By filling this gap, this article seeks to extract an ethical model for dialogue and debate based on the Razavi *Sīrah*, demonstrating that success in an intellectual encounter depends not merely on the power of logic and reasoning but on the adornment of both parties with intellectual virtues and their purification from intellectual vices.

2.Research Objectives

This research is structured around the central question: "What is the role of intellectual virtues and vices in the interlocutors of the debates with Imam Reza(A.S.)?" In pursuit of answering this question, the study follows three fundamental objectives: first, identifying and explicating the instances of intellectual virtues (such as truth-seeking, open-mindedness, and intellectual courage) and intellectual vices (such as dogmatism, intellectual arrogance, and intellectual dependence) in the behavior and speech of the participants in the Imam's debates. Second, analyzing the role of these virtues and vices in the process of attaining or failing to attain true knowledge and understanding the reasons for the individuals' failure or success in the face of the Imam's (A.S.) proofs. And finally, inferring and presenting an ethical and practical model for correct and fruitful debate, grounded in the teachings derived from the practical *Sīrah* and discursive logic of Imam Reza(A.S.), so as to extract the principles of ethics-centered dialogue for application in contemporary educational and social systems.

3. Methodology

This study is a fundamental research project with a qualitative approach, employing the “descriptive-analytical” method. The theoretical framework governing the analysis is the “responsibilist” approach in virtue epistemology—an approach that, instead of focusing solely on the formal properties of beliefs, emphasizes the character, motivation, and personality traits of the “epistemic agent” (the believing individual) and considers justified true belief not as the product of a merely reliable cognitive process, but as the result of the voluntary and conscious exercise of intellectual virtues by the knowing subject. Within this framework, an intellectual virtue is a stable character trait with motivational, affective, competence-based, and judgmental dimensions that directs the agent toward epistemic goods (truth, understanding, and wisdom).

The research data were collected through documentary and library study, with direct reference to authentic narrative and historical sources, particularly Shaykh al-Ṣadūq’s ‘Uyūn Akhbār al-Reza (A.S.). Data analysis was conducted at two consecutive levels: at the first level, the historical accounts of the Imam’s (A.S.) debates with figures such as the Christian Catholicos (Jāthalīq), the Jewish Exilarch (Ra’s al-Jālūt), Sulaymān al-Marwazī, and ‘Imrān al-Ṣābi’ī were meticulously described and compared; at the second level, the positions, questions, answers, and resistances of each interlocutor were assessed against the criteria of the components of virtue epistemology, so that by identifying the binary oppositions of virtue and vice, the ethical model of debate could be extracted.

4. Findings

The research findings reveal a stark contrast between two groups of interlocutors. On one hand, ‘Imrān al-Ṣābi’ī, as an exemplar of a virtuous epistemic agent, exhibited nearly all the central intellectual virtues. He spoke with exemplary “curiosity” and perseverance about his long journeys to find answers to fundamental monotheistic questions. His “open-mindedness” in sincerely accepting Imam Reza (A.S.) view and lack of prejudice toward his prior beliefs, along with his “intellectual independence” that distanced him from stubborn dogmatism, was evident. The pinnacle of his virtue was crystallized in his “intellectual humility and courage,” where, in an assembly filled with defeated religious leaders, he dared to pose questions and, after hearing decisive arguments, courageously acknowledged the invalidity of his previous

viewpoint and embraced Islam. In contrast, the other interlocutors—namely the Christian Catholicos, the Jewish Exilarch, and Sulaymān al-Marwazī—were immersed in intellectual vices. “Dogmatism” and prejudice were apparent in the Catholicos’ admission that, despite his inner inclination, he would submit to the Biblical reasoning, and in the Exilarch’s feigned ignorance in disregarding the miracles of Jesus (A.S.). The “intellectual arrogance” of the Exilarch in his repeated fallacies and avoidance of accepting the truth, and the “intellectual dismissiveness” of Sulaymān al-Marwazī in persistently repeating a false proposition, demonstrated their lack of motivation for truth-seeking. Moreover, “intellectual dependence” and “intellectual conformity,” as two macro-level vices, were manifested in their compliance with al-Ma’ mūn’s command to debate—not with the motive of discovering truth, but with the aim of defeating the Imam (A.S.) and gaining the Caliph’s approval. Consequently, due to the absence of intellectual virtues, this group perceived the debate not as a process for seeking truth but as an arena for wrangling and overcoming an adversary, and their ultimate surrender was not out of awareness and inner transformation but out of helplessness before the Imam’s (A.S.) decisive proof.

5. Conclusion and Recommendations

The present study arrives at the fundamental conclusion that the fruitfulness of a debate is contingent not merely upon the power of logical argumentation but, more significantly, upon the adornment of both parties with intellectual virtues, particularly “truth-seeking” and “fairness.” The Razavi Sīrah demonstrates that an ethics-centered debate is a bidirectional process for critical understanding, enhancing self-awareness, and assisting the interlocutor in gaining a clearer view of the truth, wherein the aim is not to silence the opponent but to affirm the truthful word from whichever speaker it may come. These results bear important practical implications for today’s society, which faces serious challenges in the sphere of dialogue.

Since intellectual virtues, contrary to common perception, are acquirable and teachable, the article presents three categories of strategic recommendations:

1. In the formal education system: indirectly incorporating the components of virtue epistemology through dialogue skills workshops, ethics-oriented free-thinking forums, in-service teacher training courses, and the revision of courses such as “The Ethics of Life” to cultivate virtues like intellectual humility and intellectual courage in students.

2. In the informal educational system: encouraging professors and teachers to serve as intellectual role models through active listening, acknowledging scholarly error, and promoting a questioning approach instead of one-way transmission of information.

3. In the social and media sphere: producing artistic, dramatic, and media content aimed at simply and comprehensibly explicating intellectual virtues and vices to the general public, with the aim of transforming public attitudes and promoting a culture of dialogue based on fairness, which is itself a necessary prelude to the realization of a more ethical and wiser society.

Keywords: Imam Reza(A.S.), Virtue Epistemology, Intellectual Virtues, Intellectual Vices, Debate, Moral Education, Truth-Seeking.

واکاوی فضائل و ردائل فکری در جریان های مناظره با امام رضا علیه السلام

حبیب کارکن بیرق^۱

۱. استادیار گروه آموزش معارف اسلامی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. Email:habib.karkon@yahoo.com

چکیده

اطلاعات مقاله

هدف این پژوهش، واکاوی فضائل و ردائل فکری در طرف های مناظرات امام رضا علیه السلام بر اساس رویکرد معرفت شناسی فضیلت است. این مطالعه با روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از داده های کتابخانه ای، گزارش های تاریخی مناظرات امام رضا علیه السلام با سران ادیان و مذاهب (از جمله جاثلیق نصرانی، رأس الجالوت یهودی، عمران صابی و سلیمان مروزی) را تحلیل کرده است. یافته ها نشان می دهد که جز در مورد عمران صابی، دیگر طرف های مناظره به دلیل غلبه ردائل فکری نظیر جزم اندیشی، تکبر فکری، بی اعتنایی، وابستگی و همنوایی فکری، توان دستیابی به حقیقت را نداشتند و تنها در برابر برهان قاطع، تسلیمی ناگزیر از خود نشان دادند. در مقابل، عمران صابی به پشتوانه فضائلی چون کنجکاوی، گشودگی ذهن، تواضع و شجاعت فکری، به حقیقت راه یافت. نتیجه آنکه مناظره ای ثمربخش، منوط به آراستگی طرفین به فضائل فکری (به ویژه حقیقت جویی و انصاف) و پرهیز از ردائلی است که مانع درک حق می شوند. بر این اساس، ترویج اصول گفت و گوی اخلاقی مبتنی بر سیره رضوی و آموزش فضائل فکری در نظام تربیتی کشور ضروری است.

کلیدواژه ها: امام رضا علیه السلام، معرفت شناسی فضیلت، فضائل فکری، ردائل فکری، مناظره.

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت:
۱۴۰۴/۰۴/۱۶

تاریخ بازنگری:
۱۴۰۴/۰۶/۱۵

تاریخ پذیرش:
۱۴۰۴/۰۷/۲۱

تاریخ انتشار:
۱۴۰۵/۰۳/۲۷

استناد: کارکن بیرق، حبیب. (۱۴۰۵). واکاوی فضائل و ردائل فکری در طرف های مناظرات امام رضا علیه السلام. امام رضا علیه السلام و علوم روز. (۱۱) ۴۹-۳۲.

ناشر: دانشگاه بین المللی امام رضا علیه السلام

DOI: <https://doi.org/10.22034/ijss.2025.515557.1373>

۱. بیان مسئله

اهل بیت علیهم السلام معمولاً به دلیل فشارهای وارده از سوی دستگاه‌های حکومتی وقت، در بیان معارف الهی در تنگنا قرار داشتند و در چنان جو نامساعدی نمی‌توانستند آن‌گونه که باید، به تبلیغ پردازند اما از هر فرصتی که ایجاد میشد در انجام وظیفه الهی خویش به نحو احسن استفاده می‌نمودند. امام رضا علیه‌السلام به‌ویژه در دوران ولایت عهدی ظاهری خویش، فرصت ایجادشده را غنیمت شمرده، به تبیین معارف حقه الهی پرداختند. برجستگی این دوران، به‌ویژه از آن روست که نهضت ترجمه آغاز شده بود و کتب مختلف به‌ویژه کتب فلسفی از زبان‌های خارجی در حال ترجمه به عربی بود و مأمون نیز که لاقلاً در ظاهر فردی دانش‌دوست بود، از این امر حمایت ویژه‌ای می‌کرد. در چنان اوضاعی که بازار بحث و مناظره داغ بود، وی با نیت سونئی که داشت مجالس مناظره‌ای تشکیل می‌داد و از امام رضا علیه‌السلام نیز دعوت می‌کرد که با اهل جدل به مناظره بنشینند.

آنچه تحقیق حاضر را ضروری می‌سازد این است که تربیت اخلاقی یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های تربیتی به‌ویژه تربیت دینی است؛ از طرفی آموزش فضائل فکری که از عناصر بنیادین معرفت‌شناسی فضیلت است نیز از سوی برخی معرفت‌شناسان فضیلت مورد تأکید قرار گرفته است. لذا برای تربیت اخلاقی (در این نوشتار، اخلاق مناظره مستخرج از معرفت‌شناسی فضیلت) از منظر اسلامی، تحلیل بنیادهای معرفت‌شناختی آن ضروری به نظر می‌رسد تا با تبیین فضائل و رذائل فکری در مناظرات، شیوه مناظره صحیح بر اساس مناظرات امام رضا علیه‌السلام با دیگران استنباط گردد و جایگاه فضائل و رذائل فکری در دستیابی به معرفت حقیقی جهت ارائه الگوی موفق مناظره تبیین شود. تحقیق حاضر در پی پاسخ‌گویی به این سؤال است که فضائل و رذائل فکری در طرف‌های مناظره با امام رضا علیه‌السلام چه جایگاهی دارد؟ برای پاسخ به این سؤال از روش توصیفی-تحلیلی استفاده شده است.

۲. پیشینه پژوهش

در باب پیشینه تحقیق لازم به ذکر است که نظر به اینکه معرفت‌شناسی فضیلت حوزه‌ای مطالعاتی جدید است، در ایران نیز مطالعات اندکی در این باب وجود دارد که به برخی از آنها اشاره می‌کنیم. خزاعی (۱۳۹۳) در مقاله‌ای تحت عنوان «معرفت‌شناسی فضیلت: ماهیت، خاستگاه و رویکردها» به تبیین معرفت‌شناسی فضیلت از منظر فلسفی پرداخته است. پیکانی و مسعودی‌نیا (۱۳۹۴) در اثری با عنوان «معرفت‌شناسی فضیلت، بازگشتی به گذشته و جهشی

به سوی آینده» همین کار را انجام داده‌اند. میراحمدی (۱۳۹۹) در «رابطه قوای ذهنی و فضائل فکری در معرفت‌شناسی فضیلت» و محمدعلی خلیج (۱۴۰۲) در «نگاهی به رویکردهای اخیر در معرفت‌شناسی فضیلت اعتمادگرا» به تبیین این رویکرد پرداخته است. چند مقاله نیز مانند مقاله باقری و ملایوسفی (۱۳۹۴) با عنوان «معرفت‌شناسی فضیلت محور: نقد و بررسی دیدگاه لیندا زاگزبسکی» مشخصاً به بررسی آراء لیندا زاگزبسکی مبادرت کرده‌اند. تنها تحقیقی که تا حدودی نزدیک به موضوع نوشتار حاضر است، مقاله همت‌زاده و همکاران (۱۳۹۷) با عنوان «فضائل معرفتی، شرط لازم حقیقت‌جویی و سازنده هویت عقلی» است که در آن نقش فضائل معرفتی در شکل‌گیری هویت فکری و تأثیر آن در بهبود رفتارهای حقیقت‌جویی انسان مورد بررسی قرار گرفته است.

با بررسی پژوهش‌های پیشین ملاحظه می‌شود که هیچ‌یک از آنها به طور مستقل به واکاوی فضائل و ردائل فکری در طرف‌های مناظرات امام رضا علیه‌السلام نپرداخته‌اند. همچنین در پژوهش‌های موجود، جایگاه این فضائل و ردائل در دستیابی به معرفت حقیقی و ارائه الگوی موفق مناظره بر اساس سیره عملی امام رضا علیه‌السلام تبیین نشده است. این خلأ پژوهشی، ضرورت و نوآوری تحقیق حاضر را آشکار می‌سازد؛ نوشتار پیش‌رو برای نخستین بار به تحلیل فضائل و ردائل فکری در طرف‌های مناظرات امام رضا علیه‌السلام پرداخته و شیوه مناظره صحیح را بر اساس مناظرات امام استنباط می‌کند.

۳. چارچوب نظری و روش پژوهش

این پژوهش با هدف واکاوی فضائل و ردائل فکری طرف‌های مناظرات امام رضا علیه‌السلام، از رویکرد «معرفت‌شناسی فضیلت» به عنوان چارچوب نظری بهره می‌گیرد. برخلاف معرفت‌شناسی سنتی که بر «باورها» و شرایط صدق آن‌ها متمرکز است، این مقاله با اتخاذ رویکردی «عامل‌محور»، بر «نحوه خوب فکر کردن» و ویژگی‌های اخلاقی و شناختی طرف‌های مناظره تمرکز دارد. در این چارچوب، مناظره نه صرفاً به مثابه جدال برای پیروزی، بلکه به عنوان جریان جست‌وجوی حقیقت از طریق تعامل فکری تعریف می‌شود. معیارهای اصلی در این تحلیل، تقابل‌های دوگانه میان «فضائل فکری» (همانند کنجکاوی و تواضع فکری) و «ردائل فکری» (همانند تکبر فکری، لجاجت و بی‌اعتنایی) است که با الگوگیری از سیره عملی و منطق‌گفتاری امام رضا علیه‌السلام استخراج و تبیین شده‌اند. پژوهش حاضر از حیث روش‌شناسی، مطالعه‌ای توصیفی-تحلیلی است که با تکیه بر اسناد و مدارک کتابخانه‌ای انجام شده است. در فرآیند گردآوری داده‌ها، گزارش‌های تاریخی مناظرات امام رضا علیه‌السلام به عنوان پایه انتخاب و استخراج شده‌اند. سپس، در

مرحله تحلیل داده‌ها، این رفتارها و تعاملات کلامی در دو سطح مورد بررسی قرار گرفته‌اند: نخست، توصیف دقیق جریان مناظره و مواضع طرف مقابل؛ و دوم، تحلیل این مواضع بر اساس مؤلفه‌های معرفت‌شناسی فضیلت. در نهایت، با سنجش رویکردهای شناختی طرف‌های مناظره در برابر ترازوی اخلاق گفت‌وگو و حقیقت‌جویی امام علیه السلام، الگو و مدل صحیح مناظره اخلاق مدار تدوین گردیده است.

۴. مفهوم شناسی

۴-۱. مناظره

مناظره از ریشه «نَظَرَ» و مصدر باب مفاعله است. در فرهنگ دهخدا برای مناظره معانی زیر ذکر شده است: با هم نظر کردن به معنای فکر کردن در حقیقت و ماهیت چیزی، با هم بحث کردن، مجادله و نزاع با همدیگر، بحث با یکدیگر در حقیقت و ماهیت چیزی، با هم جواب و سؤال کردن، مباحثه. خواجه نصیر طوسی در تعریف مناظره می‌گوید: «مناظره میان دو صاحب رأی متقابل بود که هر یک متکفل بیان رأی خود باشند، به شرط آنکه هر دو بعد از وضوح مساعدت حق کنند» (طوسی، ۱۳۵۵، ص ۴۴۸). مناظره یکی از روش‌های تربیت اسلامی است که معصومان علیهم السلام برای کشف و آموزش حقایق دینی به کار می‌بردند (حسینی زاده، ۱۳۸۸، ص ۸۹). مناظره‌ی علمی، جریان جست‌وجو برای یافتن پاسخ از راه گفت‌وگو و تبادل اطلاعات است و فرصتی برای یادگیری از طریق کشف ایده‌ها و همکاری دوجانبه فراهم می‌کند.

برخلاف تصور رایج که مناظره را نشانه ناهماهنگی و دفاع از نگرش شخصی می‌داند، مناظره‌های امام رضا علیه السلام گونه‌ای دیگر و در جهت دستیابی به هدف بوده است. برای نمونه، در مناظره با جاثلیق نصرانی، امام علیه السلام با اشاره به سخن عیسی علیه السلام درباره پیامبر خاتم صلی الله علیه و آله و سلم و سپس شهادت انجیلیان، جاثلیق را به تناقض کشاند؛ ابتدا جاثلیق آن سخن را از قول عیسی پذیرفت اما وقتی امام از او درباره شهادت لوقا، مرقابوس و متی پرسید، گفت آنان به عیسی دروغ بسته‌اند. امام علیه السلام یادآور شد که خود جاثلیق پیشتر این افراد را علمای انجیل و راستگو معرفی کرده بود. در نهایت جاثلیق تقاضای عفو کرد و امام علیه السلام او را بخشید و به پرسش دعوت نمود (هدایت، همگامی در جهت درک متقابل، و دعوت به پرسش). با توجه به این شیوه، هدف امام علیه السلام از مناظره عبارت است از: ۱. رسیدن به فهمی انتقادی و روشن از موضوع، ۲. ارتقای خودآگاهی شرکت‌کننده، و ۳. کمک به مخاطب برای نگاه آگاهانه‌تر و روشن‌تر به مباحث (هاشمی اردکانی و همکاران، ۱۳۸۷).

۲-۴. فضیلت فکری

فضائل فکری، منش‌هایی هستند که موجب معرفت خوب می‌شوند. ارسطو آنها را فضائل فکری نامید و امروزه با عنوان فضائل شناختی یا معرفتی شناخته می‌شوند. نظریه‌های معرفت‌شناسی که بر این فضائل تأکید دارند، معرفت‌شناسی فضیلت‌ناامیده می‌شوند. این رویکرد به جای تمرکز بر باورها، به ویژگی‌های منشی صاحب باور می‌پردازد و ارزیابی توجیه و معرفت را بر اساس فضائل فکری انجام می‌دهد (میراحمدی، ۱۴۰۲).

بشر (۲۰۱۱، ص ۱۰۲) فضیلت فکری را «ویژگی شخصیتی با جهت‌گیری روانشناختی مثبت نسبت به خیرهای معرفتی» تعریف می‌کند و در جای دیگر آن را «ویژگی‌های شخصیتی یک متفکر یا یادگیرنده خوب» می‌نامد (بشر، ۲۰۱۵، آ، ص ۱۶). به گفته هیرسمنیک (۲۰۱۸)، فضائل فکری ویژگی‌های شخصیتی شناختی‌اند که حقیقت را ایجاد و خطا را به حداقل می‌رسانند. بشر در کتاب پرورش اذهان خوب نه فضیلت فکری را در سه گروه دسته‌بندی می‌کند:

۱. فضائل مورد نیاز برای دستیابی به فرایند یادگیری: کنجکاوی، استقلال فکری، تواضع فکری.
۲. فضائل مورد نیاز برای حفظ روند یادگیری در مسیر صحیح: توجه، دقت فکری، جامع‌نگری فکری.
۳. فضائل برای غلبه بر موانع یادگیری ثمربخش: گشودگی ذهن، شجاعت فکری، پشتکار فکری.

در معرفت‌شناسی تحلیلی، معرفت به «باور صادق موجه» تعریف می‌شود. ادموند گتیه بر این تعریف اشکال وارد کرد. برخی معرفت‌شناسان به دنبال شرط چهارمی برای حل آن بودند، اما معرفت‌شناسی فضیلت راه حل را نه در اصلاح تعریف باور، بلکه در خود شخص باورمند و خصوصیات او می‌داند؛ عامل معرفتی تنها در صورت به کارگیری فضائل فکری به حقیقت می‌رسد. ارسطو میان فضائل شخصیت (اخلاقی) و فضائل فکر تمایز نهاد (آکستل، ۲۰۱۰، ص ۳۴۳). ارنست سوسا که اصطلاح «معرفت‌شناسی فضیلت» را به کار برد، معتقد بود معرفت‌شناسی می‌تواند از نظریه فضیلت در اخلاق سود برد (گرکو، ۲۰۱۰، ص ۷۵). به گفته اودی (۲۰۰۳، ص ۲۴۲)، این رویکرد از اخلاق فضیلت‌الگوبرداری می‌کند.

زگربسکی (۲۰۰۵، ص ۱۰۴۲) از مسئولیت‌گرایان فضیلت، معرفت‌شناسی فضیلت را نظریه‌ای می‌داند که مفاهیم بنیادی معرفتی را برحسب خصوصیات اشخاص تحلیل می‌کند نه خصوصیات باورها. به نظر وی، ابتدای معرفت‌شناسی بر اخلاق فضیلت می‌تواند اشکالات گتیه را پاسخ گوید. معرفت‌شناسی فضیلت به منظور بهبود مهارت‌های شناختی فرد است، نه صرفاً تحلیل ماهیت حقیقت یا توجیه. این رویکرد تجویز نحوه فکر ما نیست، بلکه به چگونگی باید فکر کردن مربوط می‌شود و هدف آن ترویج «نحوه خوب فکر کردن» است. همان‌طور که اخلاق فضیلت چارچوب زندگی اخلاقی بافضیلت را فراهم می‌آورد،

معرفت‌شناسی فضیلت نیز چارچوب زندگی معرفتی بافضیلت را ارائه می‌دهد. به همین دلیل، برخی معرفت‌شناسان فضیلت برآموزش تمرکز می‌کنند، زیرا باید بیاموزیم چگونه از نظر فکری با فضیلت باشیم و به عنوان متفکر رشد کنیم (هیرسمینک، ۲۰۱۸).

۳-۴. رذائل فکری

ناگفته پیداست همچنانکه در مقابل هر فضیلت اخلاقی یک رذیلت وجود دارد، همین امر در مورد فضائل فکری نیز صادق است. بنابراین، در مقابل هر فضیلتی که در بالا بیان شد، یک رذیلت وجود دارد. نظر به همین بداهت است که در کتاب‌های معرفت‌شناسی فضیلت معمولاً به فضائل فکری پرداخته می‌شود و نه رذائل، مگر اینکه ضرورتی ایجاب کند. به عنوان مثال، رابرتس و وود ضمن بحث از فضائل فکری شجاعت و احتیاط، رذائل معرفتی، بی‌احتیاطی و وسواس را نیز توضیح می‌دهند (رابرتس و وود، ۲۰۰۷، ص ۲۳۴-۲۲۱). همچنین به نظر لارنس بونجور^۱ تنها بینش‌های عقلانی که بر اساس «تأمل معقول دقیق» به دست آمده‌اند، اهمیت معرفتی دارند. او معتقد است که چنین تأملی با رذائل فکری‌ای چون جزم‌اندیشی، سوگیری (تعصب)، بی‌توجهی، بی‌دقتی و شلختگی فکری ناسازگار است (بئر، ۲۰۱۱، ص ۸۵) چنانکه ملاحظه می‌شود وی نیز در مقابل بینش‌های عقلانی به رذائل فکری مذکور اشاره می‌کند.

۵. انواع معرفت‌شناسی فضیلت

معرفت‌شناسی‌های فضیلت به روش‌های مختلفی گسترش یافته است که دو مورد از برجسته‌ترین آنها شامل اعتمادگرایی و مسئولیت‌گرایی است در ادامه مباحث به آنها پرداخته می‌شود.

۱-۵. اعتمادگرایی

اعتمادگرایی در کلی‌ترین شکل خود بر این اصل استوار است که باورها زمانی موجه هستند که فرایندهای منجر به آنها قابل اعتماد باشند. به بیان دیگر، اگر فرایند شناختی‌ای که یک باور را تولید کرده است، به طور قابل اتکایی به باورهای صادق منتهی شود، آن باور از توجیه معرفتی برخوردار خواهد بود.

معرفت‌شناسان فضیلت اعتمادگرا بر این باورند که فضائل فکری نیز در همین فرایندهای شناختی قابل اعتماد نقش دارند و بهره‌گیری از این فضائل، جزئی از فرایند قابل اعتمادی است که فرد را به حقیقت رهنمون می‌شود. به عبارت دیگر، از منظر اعتمادگرایی، فضیلت فکری همان ویژگی یا توانایی شناختی قابل اعتمادی است که به تولید باورهای صادق کمک می‌کند (مک‌کینون، ۲۰۰۳، ص ۲۲۸ و ۲۲۹).

۲-۵. مسؤلیت‌گرایی

از سوی دیگر، رویکرد مسؤلیت‌گرایی در معرفت‌شناسی فضیلت استدلال می‌کند که نمی‌توان معیارهای بهترین باورها از حیث معرفتی را مستقل از مفهوم بهره‌گیری مناسب از فضائل عقلانی تعیین کرد. همان‌گونه که در اخلاق فضیلت، «عمل خوب» بر اساس آنچه عامل اخلاقی خوب در شرایط خاص انتخاب می‌کند تعریف می‌شود، «باور صادق موجه» نیز بر حسب آنچه فاعل فضیلت‌مند معرفتی در شرایط معین باور دارد، مشخص می‌گردد (مک‌کینون، ۲۰۰۳، ص ۲۲۸). فیلسوفانی چون لیندا زگربسکی نیز تأکید کرده‌اند که باور همچون فعل اخلاقی، شایسته مدح و ذم است (آدلر، ۲۰۰۲، ص ۴۶؛ زاکربسکی، ۱۹۹۶، ص ۶). مسؤلیت‌گرایان نسبت به رویکرد اعتماد‌گرایی نقدی اساسی وارد می‌کنند. به باور ایشان، صرف توسل به فرایندهای قابل اعتماد برای به حداکثر رساندن صدق و به حداقل رساندن کذب، نمی‌تواند معرفت را از باور صادق‌اتفاقی متمایز سازد (مک‌کینون، ۲۰۰۳، ص ۲۴۵). توضیح آنکه معرفت از حیث شناختی برتر از باور صادق است زیرا ممکن است فرد کاملاً تصادفی به باوری صادق دست یابد اما روشن نیست چرا باوری که از طریق فرایندی قابل اعتماد حاصل شده باشد، لزوماً از نظر معرفتی برتر از باوری است که تصادفاً به دست آمده است.

مسؤلیت‌گرایان در پاسخ می‌گویند: برتری شناختی معرفت نسبت به باور صادق، به واسطه روشی است که عامل معرفتی بدان دست یافته و نیز انگیزه‌ای که داشته تا حقیقت واقعی اشیاء را دریابد. بنابراین، برتری معرفتی نه از ویژگی‌های صوری باور، بلکه از خصایص شخصیت شناختی عامل سرچشمه می‌گیرد. از این رو، معرفت‌شناسی فضیلت بر فضائل شناختی به عنوان منبع ارزیابی‌های هنجاری باورها تمرکز دارد اما تأکید می‌کند که این فضائل باید در متن شناختی عامل‌ها مشاهده و سنجیده شوند (همان، ص ۲۴۵).

مک‌کینون در این زمینه می‌نویسد: «عامل شناختی بودن به معنای بخشی از یک جامعه شناختی بودن است. ما می‌آموزیم به چه کسی و به چه چیزی اعتماد کنیم... گرچه ممکن است نتوانیم انتخاب کنیم که بسیاری از قوای خود را بهبود ببخشیم، اما می‌توانیم انتخاب کنیم که نسبت به آنها تردید داشته باشیم، به آنها بی‌اعتنا باشیم و آنها را نادیده بگیریم» (همان، ص ۲۴۹). این نکته به نقش اراده عامل در فرایند معرفت‌بازمی‌گردد: «در حالی که کسی نمی‌تواند سعی کند قوای طبیعی بهتری مانند بینایی داشته باشد اما می‌تواند سعی کند دقیق‌تر، گشوده‌ذهن‌تر، جدی‌تر، خلاق‌تر و ... باشد» (همان، ص ۲۵۰). به دلیل همین نقش اراده است که می‌توان از فضیلت معرفتی سخن گفت: «عامل‌هایی که بهترین تمایلات شناختی خود را به روش‌های سنجیده و دقیق به کار می‌گیرند زیرا ارزش معرفتی چنین

کاری را درک کرده‌اند، از نظر شناختی با فضیلت تر هستند» (همان). جیسون بئر نیز تأکید می‌کند که ممکن است فردی بینایی کامل، حافظه‌ای بسیار دقیق و بهره‌هوشی فوق‌العاده بالایی داشته باشد اما همچنان از نظر معرفتی عمیقاً ناقص یا شرور و آلوده باشد (باهر، ۲۰۱۱، ص ۳۹). پیش از ورود به بحث مصداقی فضائل فکری، روشن‌سازی ماهیت آن‌ها سودمند است. بئر چهار بُعد برای فضائل فکری برمی‌شمارد: بعد انگیزشی، بعد عاطفی، بعد توانایی (مهارت) و بعد قضاوت (باهر، ۲۰۱۵).

اول: بعد انگیزشی؛ عامل باید به طور ذاتی انگیزه دستیابی به اهداف معرفتی (مانند معرفت، حقیقت یا فهم) را داشته باشد. اگر کسی صرفاً برای تحت تأثیر قرار دادن همسالان یا حفظ موقعیت شغلی خود دقیق باشد، از نظر معرفتی فضیلت‌مند محسوب نمی‌شود بلکه باید انگیزه‌ی درونی برای رسیدن به هدف معرفتی به خاطر خود آن هدف داشته باشد.

دوم: بعد عاطفی؛ عامل فضیلت‌مند در مسیر دستیابی به اهداف معرفتی، لذت، رضایت یا هیجان را تجربه می‌کند و در برابر اشتباه، احساس تأسف می‌کند. برای نمونه، فرد متواضع فکری به اشتباه خود اذعان کرده و از آن ناراحت می‌شود.

سوم: بعد توانایی (مهارت)؛ عامل باید از قابلیت شناختی لازم برای دستیابی به اهداف معرفتی برخوردار باشد؛ قابلیتی که معمولاً نیازمند آموزش حرفه‌ای و تمرین است. فرد گشوده‌ذهن می‌تواند دیدگاه پیش‌فرض را کنار بگذارد و دیدگاه جایگزین را در نظر گیرد؛ فرد دارای توجه، به جزئیات مهم دقت می‌کند؛ و فرد کنجکاو، سؤالاتی متفکرانه و بصیرت‌بخش می‌پرسد.

چهارم: بعد قضاوت؛ عامل به لحاظ فکری فضیلت‌مند آگاه است که در هر موقعیت، کدام فضیلت را باید به کار گیرد (باهر، ۲۰۱۵).

۶. تبیین فضائل و رذائل فکری در جریان‌های مناظرات امام رضا علیه‌السلام

پس از آشنایی با فضائل و رذائل فکری، اکنون به تبیین آن‌ها در طرف‌های مناظرات امام رضا علیه‌السلام می‌پردازیم. در این مناظره‌ها هم شاهد فضائل و هم رذائل فکری هستیم که به ترتیب به بیان آن‌ها می‌پردازیم.

۱-۶. فضائل فکری در طرف‌های مناظرات امام رضا علیه‌السلام

فضائل فکری را در مناظره‌ی عمران صابی با امام رضا علیه‌السلام مشاهده می‌کنیم. اگرچه وی آخرین کسی است که پس از مغلوب شدن سران ادیان، با آن حضرت به مناظره پرداخت اما به دلیل اینکه در مناظره‌ی وی شاهد فضائل فکری هستیم، ابتدا به بیان فضائل مذکور در مناظره‌ی او می‌پردازیم. عمران فردی کنجکاو بود. در مناظره‌ی امام رضا علیه‌السلام با اهل

ادیان درباره توحید، وی خطاب به امام علیه‌السلام عرض کرد: «من به کوفه، بصره، شام و جزیره سفر نموده، با متکلمین بسیاری برخورد کرده‌ام ولی کسی را نیافته‌ام که بتواند وجود واحدی را که غیر از او کس دیگری قائم به وحدانیت نباشد را برایم ثابت کند، آیا اجازه پرسش به من می‌دهی» (ابن بابویه، ۱۳۷۲، ج ۱ ص ۳۴۰ و ۳۴۱).

این سخن نشان می‌دهد که عمران دنبال حقیقت بوده و فردی کنجکاو و دارای دغدغه فکری بوده است. همین روحیه کنجکاوی است که انسان را به سوی جستجوی حقیقت سوق می‌دهد. همچنین عمران دارای گشودگی ذهن است، لذا در همان مناظره به امام علیه‌السلام عرض می‌کند: «به خدا قسم، ای سرورم، فقط می‌خواهم چیزی را برایم ثابت کنی که بتوانم به آن چنگ بزنم و تمسک جویم و به سراغ چیز دیگر نروم» (همان، ص ۳۴۱). این سخنان حاکی از آن است که وی، امام علیه‌السلام را فردی الهی و عالمی حقیقی یافته است و در پی آن است که فرصت را از دست ندهد و از وجود ذی‌جود آن حضرت بهره‌مند گردد. از همین سخنان می‌توان دریافت که وی مایل است در کنار دیدگاه خویش، دیدگاه‌های بدیل را نیز در نظر بگیرد و اگر این نظرات دقیق‌تر یا منطقی‌تر به نظر برسند، مایل است باورهای اولیه خود را تغییر داده و در آنها تجدید نظر کند. قطعاً اگر وی فردی گشوده ذهن نبود و نسبت به افکار و عقائد دیگر دارای سوگیری بود، هرگز با یک مخالف مذهب خویش به گفتگو و مناظره نمی‌پرداخت.

همچنین وی استقلال فکری دارد اما لجوج نیست یعنی در مورد مهارت‌های شناختی خود واقع‌بین است و سخن متخصص را می‌پذیرد لذا سؤال‌های مکرر می‌پرسد. پس از توضیحات امام علیه‌السلام درباره خداوند متعال گفت: «سرورم شهادت می‌دهم که او همان‌گونه است که وصفش نمودی، ولی سؤال دیگری برایم باقی مانده است» (همان، ص ۳۵۶).

عمران تواضع عملی دارد و در مقابل علم امام علیه‌السلام در نهایت، از ایشان با عنوان سیدی و سرورم یاد می‌کند. وی همچنین تواضع فکری نیز دارد و از محدودیت‌ها، ضعف‌ها و اشتباهات شناختی خویش آگاه است و شاهد آن همان روحیه حقیقت‌جویی وی است که در پی تأمین آن سفرهای مختلف می‌کند. به سخنان امام علیه‌السلام توجه دارد و چون دارای جامع‌نگری فکری است به دنبال فهم و معنای عمیق‌تر است و تا زمانی که درک و فهم قاطعی در مورد موضوع مورد بحث ندارد، درباره آن فکر می‌کند و در ادامه سؤالات دیگری می‌پرسد. او شجاعت فکری دارد و خود را در معرض یک ضرر یا آسیب بالقوه در زمینه یک تلاش فکری متمایز مانند یادگیری یا جستجوی حقیقت قرار می‌دهد. شجاعت فکری وی از آنجا معلوم می‌شود که در چنان مجلس سنگینی که امام علیه‌السلام تمام

بزرگان مذاهب را مغلوب ساختند، کسی جرأت بحث و سؤال نمی‌کند اما وقتی در مناظره مذکور امام علیه‌السلام پس از مجاب ساختن رأس الجالوت خطاب به جمعیت فرمودند: «اگر در بین شما، کسی مخالف اسلام است و می‌خواهد سؤال کند، بدون خجالت و رودربایستی سؤال کند». در این موقع عمران صابی برخاست و گفت: «ای دانشمند! اگر دعوت به پرسش نکرده بودی، اقدام به سؤال نمی‌کردم آیا اجازه پرسش به من می‌دهی» (همان، ۱۳۷۲، ج ۱، ص ۳۴۱ و ۳۴۰). وی همچنین دارای پشتکار فکری است و وقتی چیزی را نمی‌فهمد به سرعت آن را رها نمی‌کند؛ به دلیل شکست اولیه در جستجوهای خود به راحتی منصرف نمی‌شود و حتی زمانی که تحقیقی چالش‌برانگیز است، همچنان اهداف معرفتی خود را دنبال می‌کند.

در نهایت به دلیل همین فضائل فکری که در منش و شخصیت عمران وجود دارد و حقیقتاً در جستجوی حقیقت است، پس از تبیین حقیقت توسط امام علیه‌السلام می‌گوید: «بله سرورم، فهمیدم، و گواهی می‌دهم که خداوند تعالی همان‌گونه است که توضیح دادی و به یگانگی وصفش نمودی، و گواهی می‌دهم که محمد صلی الله علیه و آله بنده اوست که به نور هدایت و دین حق مبعوث شده است» (همان، ص ۳۵۸) و سرانجام رو به قبله می‌کند، به سجده افتاده و اسلام می‌آورد.

از مجموع آنچه گفته شد به دست می‌آید که اگر کسی حقیقتاً به دنبال حق و حقیقت باشد و روحش آراسته به فضائل فکری باشد، در نهایت ممکن است به حقیقت دست یابد، چنانکه برای عمران این توفیق حاصل شد؛ اما کسی که رذائل فکری در روح و جانش ریشه دوانده باشد، قطعاً نخواهد توانست به حق و حقیقت تقرب یابد، چراکه رذائل فکری و عملی به تعبیر قرآن کریم مجاری ادراک حقیقت را بر انسان می‌بندد: «خَتَمَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَعَلَىٰ سَمْعِهِمْ وَعَلَىٰ أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ؛ خدا بر دلها و گوشهای آنان مهر نهاده، و بر چشمهایشان پرده ای افکنده شده، و عذاب بزرگی در انتظار آنهاست» (بقره/۷).

۲-۶. رذائل فکری در طرفهای مناظرات امام رضا علیه‌السلام

همچنانکه دیدیم بر ذهن و جان عمران صابی فضائل فکری حاکم بود و وی نهایتاً به درک حقیقت نائل گشت، اما در مناظرات امام رضا علیه‌السلام با سران ادیان و مذاهب، آنچه می‌بینیم غالباً رذائل فکری است که در ادامه به تبیین آنها می‌پردازیم.

۱-۲-۶. تعصب و جزم‌اندیشی

همچنانکه دیدیم گشودگی ذهن یکی از فضائل فکری است. یک فرد گشوده‌ذهن کسی است که می‌خواهد و می‌تواند دیدگاه‌های جایگزین را در نظر بگیرد، آنها را منصفانه و صادقانه

بشود و بر اساس آن دیدگاه یا باورهای خود را اصلاح کند، شنونده خوبی است و مرتباً روش‌های جدید و متفاوتی برای تفکر به کار می‌گیرد. یک فرد گشوده‌ذهن وقتی عقایدش به چالش کشیده می‌شود، حالت تدافعی یا عصبانیت به خود نمی‌گیرد. او نه کوته‌فکر است و نه جزم‌اندیش. (بشر، ۲۰۱۵، ص ۱۲۶ و ۱۲۷) چنانکه ملاحظه می‌شود، در مقابل فضیلت گشودگی ذهن، ردیلت کوته‌فکری، جزم‌اندیشی یا تعصب وجود دارد. انصاف و بی‌طرفی علاوه بر معرفت‌شناسی فضیلت، یکی از اصول تفکر انتقادی نیز هست. تفکر انتقادی اصرار دارد که تفکر ما باید منصفانه باشد، به این معنی که باید عاری از تعصب و پیش‌داوری و بی‌طرفانه باشد. (باشام^۱، ۲۰۱۱، ص ۶) این امر در طرف‌های مناظره امام رضا علیه‌السلام وجود ندارد اما ایشان برای تبیین بحث و رسیدن به حقیقت با آنان مباحثات می‌کنند.

طبق روایت مشروحه که قطب راوندی در کتاب «الخراج و الجرائح» آورده، هنگامی که آتش فتنه در بصره بالا گرفت و فرق مختلف و مکتب‌های گوناگون آنجا را پایگاه فعالیت خود قرار دادند، امام علیه‌السلام برای خاموش کردن آتش فتنه با استفاده از یک فرصت کوتاه به بصره آمده و با اقوام و گروه‌های مختلف به بحث و گفت‌وگو نشستند و از همه آنها دعوت نمودند که در مجلسی حضور یابند؛ از علمای بزرگ مسیحی گرفته تا علمای یهودی و کسان دیگر. سپس فصول مختلف انجیل و بشاراتی را که درباره پیامبر خدا صلی الله علیه و آله در آن آمده، تا بشارت اسفار مختلف تورات و زبور همه را برشمردند. آنگاه به توده مردم مسلمان که در آن مجلس حضور داشتند رو کرده و در بخشی از سخنانشان چنین فرمودند: «ای مردم، آیا کسی که با مخالفانش به آیین و کتاب و شریعت خود آنها احتجاج و استدلال کند، از همه بانصاف‌تر نیست؟» عرض کردند: «بله» (مکارم شیرازی، ۱۳۸۸، ص ۹۳ و ۹۴).

در مقابل، جهت ملاحظه نمونه‌هایی از لجاجت و تعصب طرف‌های مناظره امام علیه‌السلام به مواردی اشاره می‌کنیم. در مناظره امام رضا علیه‌السلام با اهل ادیان درباره توحید، هنگامی که مأمون از جاثلیق نصرانی خواست تا با امام علیه‌السلام مناظره کند و وی به دلیل اینکه به قرآن کریم و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ایمان ندارد از این امر سر باز زد، امام علیه‌السلام فرمود: «ای مرد مسیحی! اگر از انجیل برای تو دلیل بیاورم، آیا می‌پذیری؟» عرض کرد: «آیا می‌توانم آنچه را انجیل فرموده، رد کنم؟ به خدا سوگند علی‌رغم میل باطنی‌ام، خواهم پذیرفت» (ابن بابویه، ۱۳۷۲، ج ۱، ۳۱۸). تعصب و جزم‌اندیشی جاثلیق در این سخن کاملاً هویداست زیرا میل باطنی به پذیرش حقیقت ندارد اما در برابر قدرت منطق و استدلال گویا مجبور به تسلیم است.

نمونه دیگر تعصب و جزم‌اندیشی، رأس الجالوت یهودی است. در مناظره مذکور، وی دلیل نبوت حضرت موسی علیه‌السلام را معجزات معروف آن حضرت می‌دانست و امام علیه‌السلام نیز در این باره به او تأیید کرد اما سپس به رأس الجالوت فرمود: «پس چرا به عیسی بن مریم ایمان نمی‌آوری؟ با اینکه او مرده زنده می‌کرد و افراد نابینا و مبتلا به پستی را شفا می‌داد و از گل، پرنده‌ای گلی می‌ساخت و در آن می‌دمید و آن مجسمه گلی به اذن خداوند به پرنده‌ای زنده تبدیل می‌شد» (همان، ص ۳۳۸)

رأس الجالوت که محکوم شد و از پاسخ به امام علیه‌السلام درمانده گشت، با تهازل گفت: «می‌گویند که او عیسی علیه‌السلام این کارها را انجام می‌داد، ولی ما ندیده‌ایم». امام علیه‌السلام فرمودند: «آیا معجزات موسی را دیده‌ای؟ آیا اخبار این معجزات از طریق افراد قابل اطمینان به شما نرسیده است؟» گفت: «بله». حضرت فرمود: «خوب، همان گونه درباره معجزات عیسی بن مریم علیهما‌السلام اخبار متواتر برای شما نقل شده است؛ پس چرا موسی را تصدیق کردید و به او ایمان آوردید، ولی به عیسی ایمان نیاوردید» (همان)

اینجا بود که رأس الجالوت از پاسخ بازماند. حضرت در ادامه نبوت رسول اکرم صلی الله علیه و آله را نیز اثبات کرد اما رأس الجالوت پاسخی نداد. تعصب رأس الجالوت در اینجا کاملاً آشکار است. پس از این تعصبات و عنادها در برابر قبول حق بود که امام علیه‌السلام در آغاز مناظره با عمران صابی به او فرمود: «پرس، ولی انصاف را از دست مده و از سخن باطل و فاسد و منحرف از حق پرهیز» (همان، ص ۳۴۱). ایشان با این بیان به او اجازه بیان دیدگاهش را می‌دهند، اما او را از تحریف در ارتباط برحذر می‌دارند.

در مقابل این لجاجت‌ها و تعصبات از سوی دشمنان، امام رضا علیه‌السلام نه تنها به طرف مقابل اجازه بیان دیدگاهش را می‌دهد، بلکه برخلاف روش رایج در مناظرات، در إسکات و إلزام خصم نمی‌کوشد و اگر سخن حقی از او بشنود، حقانیت آن را تأیید می‌کند. به عنوان نمونه به رأس الجالوت می‌فرمایند: «در مورد اینکه دلیل موسی بر حقانیت دعوتش این بود که کاری کرد که دیگران نتوانستند انجام دهند، درست می‌گویی» (همان، ص ۳۳۷). این امر به خصم این اطمینان را می‌دهد که طرف مقابل وی اهل انصاف است و در مقام به کرسی نشاندن سخن خود نیست، و تنها در پی تبیین حق است و او را محترم می‌شمارد.

۲-۲-۶. بی‌اعتنایی فکری

گفتیم که افراد کنجکاو می‌خواهند افق معرفتی خود را کشف نمایند و گسترش دهند. کسی که کنجکاو است انگیزه ذاتی برای یادگیری دانش جدید دارد؛ انگیزه دارد تا درک

عمیق‌تری از یک موضوع، مفهوم یا رویداد خاص داشته باشد، نه به دلایل خارجی، بلکه به دلیل «عشق به معرفت». نقطهٔ مقابل کنجکاوی فکری، بی‌اعتنایی فکری است. طرف‌های مناظرهٔ امام علیه‌السلام جز عمران از همان ابتدا در جستجوی حقیقت نبودند، بلکه در صدد مغلوب ساختن آن حضرت بودند و از همین روست که چنین مناظراتی معمولاً به سرانجام نمی‌رسد و اگر هم تسلیمی صورت گیرد از سر ناچاری است زیرا در مقابل منطق و برهان چاره‌ای جز پذیرش و تسلیم نیست. بدیهی است مناظره‌ای مفید است که از ابتدا دارای روحیهٔ کنجکاوی و در پی دستیابی به حقیقت باشد لذا امام رضا علیه‌السلام در آغاز مناظرهٔ مذکور با عمران صابی به او می‌فرمایند: «پرس، ولی انصاف را از دست مده و از سخن باطل و فاسد و منحرف از حق پرهیز» (همان، ص ۳۴۱). بدیهی است که خود ایشان عملاً بدانچه فرمودند ملتزم بودند زیرا از مقام عصمت جز این نمی‌شاید، اما این بیان خطاب به عمران حاکی از تذکر این فضیلت فکری است که در مناظره باید فقط در پی تبیین حقیقت بود و لا غیر.

۳-۲-۶. تکبر فکری

تکبر فکری ردیلتی است که در مقابل تواضع فکری قرار دارد. این ردیلت فکری را در مناظرهٔ رأس الجالوت مشاهده می‌کنیم که مدام مغالطه می‌کند و این حاکی از روحیهٔ برتری طلبی وی است. اما در مناظرهٔ مذکور که رأس الجالوت در باب اثبات نبوت حضرت موسی علیه‌السلام شکست خورد، امام علیه‌السلام علی‌رغم چندین بار مغالطهٔ وی با پی گرفتن مطلب، به او می‌فرمایند: «و همچنین است موضوع نبوت محمد صلی الله علیه و آله و نیز هر پیامبر دیگری که از طرف خدا مبعوث شده باشد...».

رأس الجالوت دوباره از روی عناد گفت: «مسئلهٔ عیسی و محمد صلی الله علیه و آله از نظر ما به ثبوت نرسیده است و برای ما جایز نیست به آنچه که ثابت نشده است ایمان آوریم!» حضرت فرمود: «پس شاهی که برای عیسی و محمد صلی الله علیه و آله گواهی داد، شهادت باطل داده است» (همان، ص ۳۳۹). اینجا بود که امام علیه‌السلام با استفاده از اقراری که قبلاً از وی، از قول حضرت موسی علیه‌السلام در باب نبوت حضرت عیسی علیه‌السلام و رسول اکرم صلی الله علیه و آله گرفته بودند، وی را به تناقض کشاند و او کاملاً خاموش شد. در مناظرهٔ مذکور، هم سرسختی رأس الجالوت مشهود و عجیب است که به هیچ وجه نمی‌خواهد تسلیم حق شود، و هم صبر و حوصلهٔ امام علیه‌السلام که به هیچ وجه از کوره در نمی‌روند و با متانت تمام، حریف معاند را مجاب می‌نمایند و این هر دو ناشی از ویژگی‌های منشی و شخصیتی است.

در مجلس و مناظره دیگری، سلیمان مروزی متکلم خراسان در مورد توحید، در بحث اراده الهی دچار تناقض شده بود؛ گاه می گفت اراده حادث نیست، سپس می گفت قدیم هم نیست. در اینجا مأمون بر او بانگ زد: آیا با چنین کسی مکابره می کنی و جواب «سربالا» می دهی؟ انصاف را از دست نده، آیا نمی بینی که در اطرافت از اهل نظر و بحث نشسته اند؟ امام رضا علیه السلام فرمود: «عیبی ندارد، سؤال را تمام کن». سلیمان گفت: «آیا اراده صفتی از صفات خداست؟» حضرت فرمود: «چقدر این مطلب را برای من تکرار می کنی؟» مأمون گفت: «وای بر تو ای سلیمان! چقدر این حرف غلط را تکرار می کنی؟! این سخن را قطع کن و به سراغ مطلب دیگری برو چون نمی توانی جواب دیگری بدهی» (همان، ص ۳۹۰ و ۳۸۹). در نهایت، سلیمان گرچه بر اساس استدلال های امام علیه السلام مسئله «بدا» را پذیرفت، ولی در پایان مناظره و پس از مغلوب شدن از جانب امام علیه السلام گزارشی از پذیرش حق از سوی وی وجود ندارد و این حاکی از تکبر فکری وی است.

۴-۲-۶. غفلت یا بی توجهی

دیدیم که توجه یکی از فضائل فکری است و افراد دارای این فضیلت، توجه زیادی دارند و روی کار مورد نظر تمرکز می کنند. یک فرد دارای توجه هنگام انجام برخی از کارهای شناختی، تمرکز و توجه مستمری به جزئیات مهم دارد. نقطه مقابل توجه، غفلت یا بی توجهی است. این رذیلت فکری را در مناظره رأس الجالوت مشاهده می کنیم که مدام مغالطه می کند، در حالی که اگر کسی در مناظره در پی دستیابی به حقیقت باشد، به استدلال خود و آنچه می گوید توجه می کند و جوانب امر را می سنجد تا در دام مغالطه نیفتد. نمونه دیگر همان است که در بالا در سخنان سلیمان دیدیم که در اثر بی توجهی مدام یک حرف غلط را تکرار می کند تا جایی که مأمون نیز برمی آشوبد و بر او تندی می کند.

۵-۲-۶. وابستگی فکری

گفتیم که استقلال فکری فضیلتی است که آن را می توان به تمایل و توانایی تفکر مستقل برای خود توصیف کرد. کسی که از نظر فکری مستقل است باید در مورد مهارت های شناختی خود واقع بین باشد و در صورت لزوم باید سخن متخصصان را بپذیرد. نقطه مقابل استقلال فکری، وابستگی فکری است. کسانی که به مناظره با امام علیه السلام آمدند-جز عمران- دارای استقلال فکری نبودند زیرا از همان ابتدا فکر و عقل خود را تابع خواست

مأمون کردند و این یعنی وابستگی فکری و پیروی از هوای نفس. به ذکر یک نمونه در این باب می‌پردازیم:

هنگامی که سلیمان مروزی بر مأمون وارد شد، مأمون او را احترام بسیار نمود و گفت: پسر عمویم علی بن موسی الرضا از حجاز نزد من آمده و علم کلام و متکلمان را دوست دارد لذا مانعی ندارد که برای مناظره با او نزد ما بیایی. سلیمان که خود را در علم برتر از امام علیه‌السلام می‌دانست از پذیرش این دعوت سر باز زد اما مأمون گفت: من فقط به این دلیل که قدرت تو را در بحث و مناظره می‌دانستم به دنبال فرستادم و تنها خواسته من این است که او را فقط در یک مورد مجاب کنی و ادله او را رد نمایی. سلیمان گفت: بسیار خوب، من و او را با هم روبرو کن و خود شاهد باش. (همان، ص ۳۶۲ و ۳۶۱)

۶-۲-۶. همنوایی فکری

گفتیم که فضیلت شجاعت فکری یعنی خود را در معرض یک ضرر یا آسیب بالقوه در زمینه یک تلاش فکری متمایز مانند یادگیری یا جستجوی حقیقت قرار دادن. نقطه مقابل شجاعت فکری، همنوایی فکری است. همرنگی یا همنوایی فکری چنین تعریف شده است: «تغییر در رفتار یا عقاید شخص، در نتیجه اعمال فشار واقعی یا خیالی از طرف فردی دیگر یا گروهی از مردم» (ارونسون، ۱۳۸۷، ص ۴۷).

همرنگی بر دو قسم است: ۱. خصوصی ۲. عمومی. همرنگی یا همنوایی خصوصی در توصیف مواردی به کار می‌رود که در آن نه تنها رفتار آشکار شخص همنوا تغییر می‌کند، بلکه ذهن او نیز عوض می‌شود و وی رفتار دیگران را درست می‌داند. همرنگی یا همنوایی عمومی که تسلیم نیز نامیده می‌شود، به تغییرات سطحی و ظاهری در رفتار اطلاق می‌شود. گاهی مردم در برابر فشار هنجارهای مسلط با اعلام اینکه با دیگران موافقت، خود را از خطرات می‌رهانند؛ در حالی که باطناً با نظر جمع موافق نیستند و رفتار آنان در خلوت با آنچه در جمع نشان می‌دهند متفاوت است (کریمی، ۱۳۷۸، ص ۱۱۵).

در موضوع مورد بحث، منظور از همنوایی فکری، اطاعت از شیوه تفکر دستگاه حاکم است. همچنانکه اشاره شد، اغلب مناظره‌کنندگان با امام رضا علیه‌السلام در بیان عقائد خویش شجاعت فکری نداشتند و مجبور به اطاعت از شیوه فکری دستگاه حاکم و همنوایی با آن بودند، در حالی که یک شخص به لحاظ فکری فضیلت‌مند باید شجاعت بیان دیدگاه‌های خود را داشته باشد و این حاصل نمی‌شود مگر اینکه مناظره بر بنیاد منطق و برای رسیدن به حق باشد و نه برای غلبه بر حریف به هر طریق ممکن.

تسلیم مناظره کنندگان با امام رضا علیه السلام در مقابل مأمون از آنچه می آید آشکار می شود. هنگامی که او خواست مجلس مناظره امام رضا علیه السلام با اهل ادیان درباره توحید که بخش هایی از آن در مطالب بالا ذکر شد را برگزار کند، سران مذاهب را خواست و به آنان گفت: «شما را برای امر خیری فرا خوانده ام، مایلم با پسر عمویم که از مدینه به اینجا آمده مناظره کنید، فردا اول وقت به اینجا بیایید و کسی از این دستور سرپیچی نکند» (ابن بایویه، ۱۳۷۲، ج ۱، ص ۳۱۴). آنها نیز اطاعت کردند و سخن او را اجابت نمودند. وقتی فرستاده مأمون آمد و از امام علیه السلام برای شرکت در مناظره دعوت کرد، آن حضرت نظر نوفلی را درباره آن گردهمایی که قرار بود با حضور علمای ادیان و اهل شرک توسط مأمون برگزار شود پرسید. هنگامی که نوفلی نگرانی و ترس خود را از چنان مجلسی ابراز داشت، حضرت فرمود:

«ای نوفلی! می خواهی بدانی چه زمان مأمون پشیمان می شود؟» گفتم: «بله». فرمود: «زمانی که ببیند با اهل تورات به توراتشان و با اهل انجیل به انجیلشان و با اهل زبور به زبورشان و با صابئین به عبری و با زردشتیان به فارسی و با رومیان به رومی و با هر فرقه ای از علما به زبان خودشان بحث می کنم، و آنگاه که همه را مجاب کردم و در بحث بر همگی پیروز شدم و همه آنان سخنان مرا پذیرفتند، مأمون خواهد دانست آنچه را که در صددش می باشد شایسته او نیست، در این موقع است که مأمون پشیمان خواهد شد» (همان، ص ۳۱۶ و ۳۱۵).

لذا چنانکه دیدیم، مأمون سران ادیان و مذاهب را امر به مناظره کرد و آنها اطاعت کردند و گویا چاره ای جز تن دادن به خواسته او نداشتند. شایان ذکر است که از بیانات امام علیه السلام آشکار است که مأمون نیت سوئی از تشکیل جلسات مذکور داشته است. در این زمینه احتمالات چندی مطرح شده است که یکی از آنها چنانکه شیخ صدوق فرموده این بوده است که مخالفان، امام علیه السلام را محکوم و مجاب سازند و بر ایشان در بحث چیره شوند تا آتش حسد مأمون خاموش گردد و بدین وسیله بتواند شهرت علمی آن حضرت را لکه دار نماید (همان، ص ۳۸۷).

الگوی دوگانه مناظره حقیقت‌محور در برابر مناظره قدرت‌محور			
ردیف	عنصر کلیدی در مناظره	الگوی رذیلت‌بنیان (قدرت‌محور)	الگوی فضیلت‌بنیان (حقیقت‌محور)
۱	هدف اصلی	مغلوب‌سازی خصم: دفاع از موقعیت شهرت یا قدرت.	کشف حقیقت: تبیین معرفت و ارتقای خودآگاهی
۲	انگیزه درونی	بیرونی و ابزاری: اطاعت از قدرت (مأمون) کسب تأیید، غلبه بر رقیب	درونی و ذاتی: عشق به دانستن رفع دغدغه فکری حقیقت‌جویی
۳	مواجهه با دلیل	جزم‌اندیشی و لجاجت: پذیرش از سر ناچاری مغالطه و تجاهل	گشودگی ذهن: شنیدن فعال تجدید نظر در باورهای اولیه پرسشگری برای فهم عمیق
۴	کنش در برابر خطا	تکبر و وابستگی: پافشاری بر اشتباه عدم اعتراف به شکست شناختی استقلال‌نمایی کاذب	تواضع و شجاعت فکری اعتراف به محدودیت دانش پذیرش اشتباه و تغییر موضع
۵	منطق گفتگو	جدل و مغالطه: تحریف در ارتباط کشاندن بحث به بن‌بست.	اخلاق گفتگو و انصاف: تأکید بر استدلال متقن تأیید سخن درست خصم.
۶	سرانجام معرفتی	تسلیم ناگزیر یا سکوت: فقدان درک حقیقی عدم تغییر نگرش.	یقین و ایمان آگاهانه: مسلمان شدن عمران از سر فهم و بصیرت.

جدول ۱: الگوی دوگانه مناظره حقیقت‌محور در برابر مناظره قدرت‌محور

۷. نتیجه‌گیری

این نوشتار با تبیین مؤلفه‌های «معرفت‌شناسی فضیلت»، به بررسی جایگاه فضائل و رذائل فکری در مناظرات امام رضا علیه السلام پرداخته است. یافته‌ها نشان می‌دهد که برخلاف عمران صابی، سایر سران ادیان در مناظرات با آن حضرت، فاقد «پشتکار فکری» بوده‌اند؛ به طوری که به جای تداوم صادقانه‌ی جست‌وجوی حقیقت، در پی به بن‌بست کشاندن امام علیه السلام بوده‌اند. همچنین، به دلیل فقدان «جامع‌نگری فکری» و غلبه‌ی رویکرد پیش‌دستانه در اثبات مدعای شخصی، این مناظرات فاقد عمق معرفتی بوده و در نهایت تنها در برابر برهان قاطع، تسلیم ناگزیر رخ داده است. در مقابل، عمران صابی به پشتوانه‌ی آراستگی به فضائل فکری، توانست به حقیقت دست یابد. این تفاوت نشان می‌دهد که مناظره‌ی منتج و مفید، مشروط به وجود روحیه‌ی کنجکاوی و حقیقت‌جویی در طرفین است.

امروزه با وجود پیشرفت‌های مادی، انسان در ساحت گفت‌وگو با چالش‌های بنیادینی مواجه است که بخش قابل توجهی از آن به ضعف در «فضائل فکری» بازمی‌گردد. برخلاف باور رایج، این فضائل صرفاً ذاتی نیستند بلکه اکتسابی بوده و از طریق آموزش قابل تقویت‌اند. آراستگی به این فضائل، فرد را قادر می‌سازد تا در صورت مواجهه با شواهد متقن، با «شجاعت فکری» به بطلان دیدگاه پیشین خود اعتراف کرده و از هرگونه مغالطه یا جدل بی‌حاصل پرهیز کند.

از منظر کاربردی، با توجه به پیامدهای مثبت مناظره‌ی صحیح در کاهش اصطکاک‌های فکری و اجتماعی، ضرورت دارد تا اصول گفت‌وگوی اخلاقی در سیره‌ی رضوی علیه السلام تبیین و در نظام تربیتی کشور ادغام شود. اگرچه گنجاندن مستقیم مباحث تخصصی معرفت‌شناسی فضیلت در سرفصل‌های آموزشی ممکن است چالش‌برانگیز باشد، اما می‌توان از راهکارهای جایگزین علمی بهره برد:

۱. در سطوح رسمی و آموزش عالی: تبیین فضائل و رذائل فکری در دوره‌های دانش‌افزایی اساتید، دوره‌های ضمن خدمت معلمان، طراحی کارگاه‌های مهارتی، برگزاری کرسی‌های آزاداندیشی مبتنی بر اخلاق گفت‌وگو، ارتقای سواد رسانه‌ای و بازنگری در سرفصل‌های درسی عمومی (مانند آیین زندگی).

۲. در سطوح غیررسمی: نقش‌آفرینی اساتید و معلمان در کلاس‌های درس از طریق تشویق به بحث‌های گروهی، گوش دادن فعال، پذیرش خطای علمی و رویکرد پرسشگرانه. همچنین، بهره‌گیری از نقش الگوهای موفق (دینی، علمی و اجتماعی) در اعتراف به خطاهای شناختی و ترویج «تواضع فکری» در میان متریان.

۳. در سطح اجتماعی: تولید محتواهای هنری، رسانه‌ای و ترویجی به زبان ساده جهت آشنایی عموم با مؤلفه‌های مذکور که می‌تواند زمینه‌ساز تغییر نگرش و رفتارِ گفت‌وگومحور در جامعه باشد.

در نهایت، مطابق با کلام شریف امام رضا علیه السلام که «إِنَّ النَّاسَ لَوْ عَلِمُوا مَحَاسِنَ كَلَامِنَا لَاتَّبَعُونَا؛ اگر مردم زیبایی‌های سخنان ما را می‌شناختند، قطعاً از ما پیروی می‌کردند»، ترویج این فضائل می‌تواند به عنوان مقدمه‌ای برای اصلاح تعاملات انسانی و ارتقای سطح بلوغ فکری جامعه عمل کند زیرا علم به اصول گفت‌وگو، مقدمه‌ی ضروری برای تجلی آن در ساحت عمل است.

منابع و مأخذ

- ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۷۲ش). **عیون اخبار الرضا علیه السلام**. مترجم: حمیدرضا مستفید، علی اکبر غفاری. تهران: صدوق.
- ارونسون، الیوت (۱۳۸۷ش). **روانشناسی اجتماعی**. مترجم: حسین شکرگن. تهران: رشد.
- باقری، محمدرضا و ملایوسفی، مجید (۱۳۹۴ش). **معرفت‌شناسی فضیلت‌محور: نقد و بررسی دیدگاه لیندا زاگزبسکی**. تأملات فلسفی، ۵ (۱۴). ۷۹-۴۳.
- پیکانی، جلال و مسعودی‌نیا، محمد (۱۳۹۴ش). **معرفت‌شناسی فضیلت، بازگشتی به گذشته و جهشی به سوی آینده**. پژوهش‌های معرفت‌شناختی، ۴ (۲). ۸۱-۵۷.
- حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۹۲ش). **مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی**. تهران: سمت.
- حسینی زاده، سید علی (۱۳۸۸ش). **سیره تربیتی پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و اهل بیت علیهم السلام**. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- خزاعی، زهرا (۱۳۹۳ش). **معرفت‌شناسی فضیلت: ماهیت، خاستگاه و رویکردها**. فلسفه و کلام اسلامی، ۴۷ (۲). ۲۷۱-۲۵۳.
- طوسی، خواجه نصیرالدین طوسی (۱۳۵۵ش). **اساس الاقتباس**. تهران: دانشگاه تهران.
- کریمی، یوسف (۱۳۹۱ش). **روان‌شناسی اجتماعی (نظریه‌ها، مفاهیم و کاربردها)**. تهران: ارسباران.
- محمدعلی خلیج، محمدحسین (۱۴۰۲ش). **نگاهی به رویکردهای اخیر در معرفت‌شناسی فضیلت اعتمادگرا**. پژوهش‌های فلسفی، ۱۷ (۴۳). ۲۳۴-۲۱۱.
- مکارم شیرازی ناصر (۱۳۸۸ش). **مناظرات تاریخی امام رضا علیه السلام با پیروان مذاهب و مکاتب دیگر**. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی.
- میراحمدی، صادق (۱۳۹۹ش). **رابطه قوای ذهنی و فضایل فکری در معرفت‌شناسی فضیلت**. پژوهش در هنر و علوم انسانی، ۵ (۲۸). ۴۶-۳۹.
- هاشمی اردکانی، سید حسن و میرشاه جعفری، سید ابراهیم (۱۳۸۷ش). **روش مناظره علمی در سیره آموزشی امامان معصوم علیهم السلام**. تربیت اسلامی، ۳ (۷). ۱۲-۷.
- میراحمدی، صادق (۱۴۰۲). **فضیلت فکری، تفکر انتقادی و آرمان‌های آموزشی**. ترویج علم، ۱۴ (۱). ۱۲۰-۱۰۱.

Adler, Jonathan E. (2002). *Belief's own ethics*. MIT Press.

Audi, Robert. (2003). *Epistemology: A contemporary introduction to the theory of knowledge*. Routledge.

Axtell, Guy. (2010). *Epistemic virtue*. In Jonathan Dancy, Ernest Sosa, & Matthias Steup (Eds.), *A companion to epistemology* (2nd ed., pp. 807–815). Blackwell.

- Baehr, Jason. (2011). *The inquiring mind: On intellectual virtues and virtue epistemology*. Oxford University Press.
- Baehr, Jason. (2015). *Cultivating good minds: A philosophical and practical guide to educating for intellectual virtue*. (1st ed.). <http://intellectualvirtues.org>
- Baehr, Jason. (2015b). The four dimensions of an intellectual virtue. In Michael Slote Chienkuo Mi & Michael Slote Chienkuo Mi (Eds.), *Moral and intellectual virtues in Western and Chinese philosophy* (pp. 86–98). Routledge.
- Bassham, Gregory, Irwin, William, Nardone, Henry, & Wallace, James M. (2011). *Critical thinking*. McGraw-Hill Companies.
- Battaly, Heather. (2016). “Responsibilist Virtues in Reliabilist Classrooms”. In J. Baehr, *Intellectual Virtues and Education: Essays in Applied Virtue Epistemology* (pp. 163–187). London: Routledge.
- Greco, John. (2010). Virtue epistemology. In Jonathan Dancy, Ernest Sosa, & Matthias Steup (Eds.), *A companion to epistemology* (2nd ed., pp. 63–72). Blackwell.
- Heersmink, Richard. 2018. “A Virtue Epistemology of the Internet: Search Engines, Intellectual Virtues, and Education.” *Social Epistemology*, 32 (1): 1–12.
- McKinnon, Christine (2003) “Knowing Cognitive Selves”, In *Intellectual Virtue (Perspectives from Ethics and Epistemology)*, ed. by Michael DePaul and Linda Zagzebski, Oxford University Press, pp227-253.
- Zagzebski, Linda (2005), “Virtue epistemology”, In *The shorter Routledge encyclopedia of philosophy*, ed. by Edward Craig, London: Routledge.
- Zagzebski, Linda. (1996). *Virtues of the mind*. Cambridge University Press.

References

- Adler, Jonathan E. (2002). *Belief's own ethics*. MIT Press.
- Al-Ṣadūq, Abū Jaʿfar Muḥammad b. ʿAlī b. al-Ḥusayn b. Bābawayh al-Qummī. (1993). *ʿUyūn Akhbār al-Reza (A.S.)* [The fountains of the reports of Imam Riḍā] (Hamidreza Mostafid & Ali Akbar Ghaffari, Trans.). Ṣadūq Publications.
- Al-Ṭūsī, Khwājah Naṣīr al-Dīn. (1976). *Asās al-Iqtibās* [The foundation of derivation] (Mohammad Taqī Modarres Razavi, Ed.). University of Tehran.
- Aronson, Elliot. (2008). *Social psychology* (Hossein Shokrkon, Trans.). Roshd.
- Audi, Robert. (2003). *Epistemology: A contemporary introduction to the theory of knowledge*. Routledge.
- Axtell, Guy. (2010). Epistemic virtue. In Jonathan Dancy, Ernest Sosa, & Matthias Steup (Eds.), *A companion to epistemology* (pp. 807–815). Blackwell.
- Baehr, Jason. (2011). *The inquiring mind: On intellectual virtues and virtue epistemology*. Oxford University Press.
- Baehr, Jason. (2015a). *Cultivating good minds: A philosophical and practical guide to educating for intellectual virtue* (1st ed.). <http://intellectualvirtues.org>
- Baehr, Jason. (2015b). The four dimensions of an intellectual virtue. In M. S. C. Mi & M. S. C. Mi (Eds.), *Moral and intellectual virtues in Western and Chinese philosophy* (pp. 86–98). Routledge.
- Bagheri, Mohammad Reza, & Mollayousefi, Majid. (2015). Virtue-based epistemology: A critique and examination of Linda Zagzebski's view. *Philosophical Reflections*, 5(14), 43–79.
- Bassham, Gregory, et la. (2011). *Critical thinking*. McGraw-Hill Companies.
- Battaly, Heather. (2016). Responsibilist virtues in reliabilist classrooms. In Jason Baehr (Ed.), *Intellectual virtues and education: Essays in applied virtue epistemology* (pp. 163–187). Routledge.
- Greco, John. (2010). Virtue epistemology. In Jonathan Dancy, Ernest Sosa, & Matthias Steup (Eds.), *A companion to epistemology* (pp. 63–72). Blackwell.
- Hafeznia, Mohammad Reza. (2013). *An introduction to research methods in the humanities*. SAMT.
- Hashemi Ardakani, Seyed Hossein, & Mirshah Jafari, Seyed Ebrahim. (2008). The method of scholarly debate in the educational sīrah of the infallible Imams (A.S.) (case study: The scholarly debates of Imam Reza (A.S.)). *Islamic Education*, (7), 7–22.
- Heersmink, Richard. (2018). A virtue epistemology of the internet: Search engines, intellectual virtues, and education. *Social Epistemology*, 32(1), 1–12.

- Hosseinzadeh, Seyed Ali. (2009). The educational sīrah of the Prophet (A.S.) and the Ahl al-Bayt (A.S.). Research Institute of Hawzeh and University.
- Karimi, Yousef. (2012). Social psychology (theories, concepts, and applications). Arasbaran.
- Khazaei, Zahra. (2014). Virtue epistemology: Nature, origin, and approaches. *Islamic Philosophy and Theology (Articles and Reviews)*, 47(2), 253–271.
- Makarem Shirazi, Ayatollah Naser. (2009). The historical debates of Imam Reza (A.S.) with the followers of other sects and schools. Astan Quds Razavi, Islamic Research Foundation.
- McKinnon, Christine. (2003). Knowing cognitive selves. In Michael DePaul & Linda Zagzebski (Eds.), *Intellectual virtue: Perspectives from ethics and epistemology* (pp. 227–253). Oxford University Press.
- Mirahmadi, Samaneh. (2020). The relationship between mental faculties and intellectual virtues in virtue epistemology. *Research in Art and Humanities*, 5(28), 39–46.
- Mirahmadi, Samaneh. (2023). Intellectual virtue, critical thinking, and educational ideals. *Popularization of Science*, 14(1), 101–120.
- Mohammad Ali Khalaj, Mohammad Hossein. (2023). A look at recent approaches in reliabilist virtue epistemology. *Philosophical Research*, 17(43), 211–234.
- Peykani, Jalal, & Masoudinia, Mohsen. (2015). Virtue epistemology: A return to the past and a leap toward the future. *Epistemological Research*, 4(2), 57–81.
- Zagzebski, Linda. (1996). *Virtues of the mind*. Cambridge University Press.
- Zagzebski, Linda. (2005). Virtue epistemology. In Edward Craig (Ed.), *The shorter Routledge encyclopedia of philosophy*. Routledge.